

חופה וחידושים – רצון בני הזוג בחופתם

עיון במקורות המרכזיים מהם נובעת האפשרות להוספות ושינויים מבחינה הלכתית במעמד החופה / ראש הישיבה הרב יובל שרלו¹

- א. פתיחה
- ב. מהי חופה ומהן הדרכים המוצעות לשנות אותה
- ג. המקורות שמתוכם ניתן לבחון את היחס לשינויים בחופה
  - ג.1. לעשות נחת רוח לנשים
  - ג.2. שלא יהיו אומרים במעורבי שמש היתה נעשית
  - ג.3. לא אלו מטהרין אלא אלו מטהרין
- ד. סיכום ויישום

א. פתיחה

במאמר זה נדון בשאלת ההוספות והשינויים האפשריים בחופה. כדי לדון בנושא בצורה יסודית ונכונה, צריך לקבוע כיצד לנסח ולהגדיר אותו. לפני שנתחיל לדון בשאלה ההלכתית הפרקטית של ההוספות האפשריות, נציג שלוש שאלות מרכזיות שיכולות לעמוד בבסיס הבקשה והרצון להוסיף ולשנות חלקים בחופה:

1. כיצד מגיבים לדרישת נשים הרוצות להיות שותפות פעילות בחופה?
2. מה ההלכה באמת רוצה שיתרחש בחופה לאור השינויים המתחוללים היום בעולם והמעבר להתנהלות זוגית שוויונית?
3. מה כל אחד מאיתנו היה רוצה שתהיה השותפות בחופה בינו לבין ארוסתו, ומתוך כך גם ביסוד הקשר הזוגי הפורמאלי? זו כמובן שאלה אישית שכל אחד שואל את עצמו.

¹ סיכום וערך: אופיר מלכיאור

הדברים במאמר באים כתשובה לשאלה השנייה – מה ההלכה רוצה, מה צריך שיהיה, מה הדבר הנכון ביותר מבחינת ההלכה שיתקיים במעמד החופה. בראשית הדברים נגדיר מהם המרכיבים של מעמד החופה, ולאחר מכן נציג שלושה מקורות שמהם מתעצבת דעתי בנושא. לבסוף, נבאר כיצד תפיסתי זו באה לידי ביטוי מעשי בחופה.

ב. מהי החופה ומהן הדרכים המוצעות לשנות אותה

ישנם שלושה תהליכים וחצי שמתרחשים בחופה ההופכים שני אנשים פנויים לזוג נשוי על פי ההלכה: אירוסין, נישואין ושבע ברכות. ה"חצי" הוא חתימת הכתובה. כל אחד מהתהליכים בפני עצמו, ומעמד החופה בכללו, בנויים משני חלקים:

1. הגרעין ההלכתי של המעמד, שכולל בתוכו מסקנות העולות מתוך הסוגיות במסכתות קידושין וכתובות. לדוגמה: מעשה הקידושין ע"י האיש, בכסף (כיום נהוג בטבעת), אמירת "הרי את מקודשת לי" בפני שני עדים כשרים, מתן כתובה לאישה, אמירת שבע ברכות.
2. מעטפת של מנהגים שונים שהתווספו במהלך הדורות שאין להם תוקף הלכתי, אבל הם חלק ממה שנהוג בקהילות ישראל בימינו - שבירת הכוס, הקפת הכלה את החתן שבע פעמים בקהילות אשכנז וכדו'.

כיום ישנה התנגשות בין התהליכים המתרחשים בחופה, שבהם האישה פסיבית (היא מקבלת טבעת ו"נקנית", היא מקבלת את הכתובה), לבין הרצון השוויוני והפמיניסטי שהאישה תהיה אקטיבית. עובדה זו מעלה שאלות רבות - אידיאלוגיות, קיומיות, רוחניות ופסיכולוגיות - בקשר למעמד האישה בהלכה והרצון שלה להיות שותפה פעילה בחופה.

אפשר למצוא שלוש שיטות שונות שמגיבות לרצון ה"פמיניסטי" לשוויון בחופה. נדגיש כי בדברים אלה אנו מנתחים מציאות קיימת ולא מביעים עמדה:

1. להתעלם לגמרי מהבקשה לשינויים במעמד החופה, משני שיקולים שונים: ניתן לנקוט עמדה שמרנית שלפיה לא משנים את ההלכה ואת המסורות ארוכות השנים של מעשה החופה, וגם את מנהגי אבותינו איננו רוצים לשנות מתוך נאמנות להמשכת החופה כפי שהיא. כמו כן, אפשר להתנגד לשינויים מתוך טענה המבקרת את המוטיבציה לעשות כך: ההלכה לא אמורה לשרת את רצונותינו ולהפוך את מעמד הנישואין ההלכתי לטקס חופה שוויוני, מרגש ומשמעותי לכל הצדדים, רק מפני שזה מה שאנחנו רוצים. ההלכה לא "עובדת בשבילנו". ההלכה נועדה כדי לעשות את דבר ה'.
2. כתגובה לרצון לשוויון בחופה ניתן להוסיף חלקים נוספים, בתנאי שהם לא מנוגדים להלכה אלא רק מוסיפים על גבי המנהגים הקיימים כיום (מוסיפים רק על מעטפת המנהגים ולא על הגרעין ההלכתי). למשל, ניתן תיאורטית לאפשר שלאחר סיום החופה האישה תעניק טבעת לבעלה ותאמר פסוק כמו "שִׁמְנֵי כַחֲוֶתֶם עַל לֶפֶף" (שיר השירים ה, ו), או שתרגום הכתובה יקרא על ידי אישה. שינוי זה יכול לנבוע בין מתוך היענות לרצון בני הזוג, ויש שיטענו שהוא צריך להיעשות מתוך הרצון של ההלכה עצמה – לבטא נאמנה את אופי הזוגיות המתקיים היום.
3. לשנות את ליבת החופה – המעשים ההלכתיים שבחופה, לדוגמה: אישה שתברך את אחת משבע הברכות (שאר השינויים בליבת ההלכה בעייתיים יותר כי הם כוללים הלכות שתקפם מדאורייתא, כמו מי מקדש, מי כשר לעדות וכדו').

ג. המקורות שמתוכם ניתן לבחון את היחס לשינויים בחופה

קודם שנדון במקורות אצ"ן מראש את השורה התחתונה של עמדתו. אין מקום לשנות אפילו מילימטר מהגרעין ההלכתי העומד בליבת החופה. אין שום אפשרות

שנשים יהיו עדות, שהאישה תקדש את הבעל וכדו'. לגבי שבע ברכות, בחופה אישה לא יכולה לברך (מסיבות הלכתיות של אופי הברכות, וראו להלן), אבל בשבע ברכות במהלך שבעת ימי המשתה גם אישה יכולה לברך.

מעבר לכך, העדפתי היא שלא ליצור ולהוסיף עוד שלבים לחופה. גם משום שהחופות היום ארוכות מדי בשביל האורחים, אבל יותר מכך, אני מעדיף שהחופה תוצג בתור מעמד הלכתי שהופך את הזוג לנשוי על פי ההלכה, ולא כטקס שחוגג את תחילת הנישואין.

חשוב לי להדגיש - בעיניי החופה אינה טקס, אלא מעמד הלכתי שמכונן את הקשר שבין האיש והאישה, ומתחיל את בניית הבית המשותף שלהם בישראל על פי גדרי ההלכה. לכן אני לא אוהב להכניס למעמד החופה עוד ועוד טקסים שאין להם שום משמעות הלכתית. אולם ברור שזו עמדותי האישית, ואיני יכול לומר שהדבר אסור.

כדי להבין את הכיוונים מהם אני שואב את עמדותי – אביא מספר מקורות שעוזרים לי לעצב את דרכי האישית מתוך האפשרויות הרבות שהזכרתי לעיל. בסעיפים הבאים נביא כל אחד מן המקורות, נבאר אותו ונסביר מה הוא מלמד אותנו בנוגע לנושא שלנו.

ג.1. לעשות נחת רוח לנשים

מיתבי: "דבר אל בני ישראל... וסמך" בני ישראל סומכין ואין בנות ישראל סומכות.

רבי יוסי ור' (ישמעאל) אומרים: בנות ישראל סומכות רשות. אמר רבי יוסי: סח לי אבא אלעזר: פעם אחת היה לנו עגל של זבחי שלמים, והביאנוהו לעזרת נשים, וסמכו עליו נשים. לא מפני שסמיכה בנשים אלא כדי לעשות נחת רוח לנשים. ואי ס"ד סמיכה בכל כחו בעינן, משום נחת רוח דנשים עבדינן עבודה בקדשים! אלא לאו ש"מ: לא בעינן בכל כחו.

לעולם אימא לך בעינן בכל כחו, דאמר להו: **אקפו ידייכו**. אי הכי לא מפני סמיכה בנשים. תיפוק ליה דאינה לסמיכה כלל. א"ר אמי חדא ועוד קאמר חדא דליתא לסמיכה כלל ועוד כדי לעשות נחת רוח לנשים (בבלי חגיגה טז ע"ב).

רבי יוסי סיפר בשם אבא אלעזר שפעם הוא וקבוצה של רבנים הביאו עגל של זבחי שלמים לעזרת הנשים בשביל לעשות להן "נחת רוח". הנשים בעצמן לא עשו "סמיכה בכל כוחו", כי זאת עבודה בקדשים שאסור להן לעשות, אבל אמרו להן "אקפו ידייכו" – הקלו ידיכן, זאת אומרת אל תעשו סמיכה בכל הכוח. ר' אלעזר והרבנים שאיתו הפכו את המעמד ההלכתי של סמיכה על קרבן לטקס שמגיע כדי לרצות ולשמח את הנשים, אבל בצורה שלא מתפשרת ומוותרת על ההלכה ("אקפו ידייכו"). הם הראו לנו שיש מקום להתחשבות ברגשות האישיים שלנו, כל עוד שזה נעשה בלי התפשרות הלכתית.

ג.2. שלא יהיו אומרים במעורבי שמש היתה נעשית

[...] וזקני ישראל היו מקדימים ברגליהם להר המשחה, ובית טבילה היה שם. ומטמאים היו את הכהן השורף את הפרה, מפני הצדוקים, שלא יהיו אומרים, במעורבי שמש היתה נעשית (משנה פרה ג, ז).

לפני שריפת פרה אדומה, היו הזקנים מטמאים בכוונה את הכהן השורף את הפרה ובכך מחייבים אותו להיטמא ולהיטהר ע"י טבילה לפני תחילת שריפת הפרה. על ידי כך הראו שהם בכוונה אינם נוהגים כמו הצדוקים, ושכהן טבול יום יכול לשרוף את הפרה האדומה ולא צריך לחכות עד שיעריב שמשו (זאת אומרת לחכות עד למחרת הטבילה).

מכאן אפשר ללמוד שלעיתים, במקרים של מחלוקת אידאולוגית עמוקה שנוגעת במהותן של סוגיות ודעות, אנחנו צריכים לפעול בצורה נוקשה. אנחנו לא יכולים לנהוג בצורה שיכולה להתפרש כמינות וכפירה, ובאופן שאנשים יחשבו שאנו

פועלים בסתירה לתורה ולהלכה. במקרים כאלה אנו חייבים לפעול בנוקשות כדי להראות את עמדתנו, שלא יחשבו שאנחנו משנים את ההלכה ומשנים את הפסיקה ההלכתית. לדוגמה, בהקשר של החופה – אי אפשר שזוג יקריא נדרים אחד לשני כמו שעושים הנוצרים; אי אפשר שנסכים לקידושין שבהם האישה מקדשת את האיש, ונטען כי כיוון שאין לכך שום משמעות הלכתית – אין בכך כל בעיה. אסור לגעת בגרעין ההלכתי של החופה, ואפילו אין לעשות דברים שיכולים להתפרש בצורה לא נכונה, כמו אישה שנותנת טבעת לבעלה תוך כדי החופה למרות שהיא לא מבצעת את המעשה ההלכתי של קניין.

רבני הונגריה, כדוגמת הרב עמיטל זצ"ל, היו עושים חופות בחוץ ויהי מה, גם בגשם, גם בשלג, אפילו כשהחתן חולה, כדי שלא ייראה הדבר כאילו שהם עורכים חופות כמנהג הגויים בתוך בניין. חלק מהסיבה לכך היא כדי להימנע ולהתרחק מן המינות והכפירה, ולהימנע משינויים שלא מעוגנים בהלכה.

ג. לא אלו מטהרין אלא אלו מטהרין

והבא ראשו ורובו במים שאובין, מ"ט גזרו ביה רבנן טומאה? א"ר ביבי אמר רב אסי: שבתחלה היו טובלין במי מערות מכונסין וסרוחין, והיו נותנין עליהן מים שאובין. התחילו ועשאו קבע – גזרו עליהם טומאה.

מאי קבע? אמר אביי: שהיו אומרים: "לא אלו מטהרין אלא אלו מטהרין". אמר ליה רבא: מאי נפקא מינה? הא קא טבלי בהנך! אלא אמר רבא: שהיו אומרים: "לא אלו מטהרין אלא אלו מטהרין". וטהור שנפלו על ראשו ורובו שלשה לוגין מים שאובין, מ"ט גזרו ביה רבנן טומאה? דאי לא הא – לא קיימא הא (בבלי שבת יד ע"א).

במשנה שבת (א, ד) מסופר על שמונה-עשר דברים שגזרו בית שמאי ביום אחד. אחד מהדברים שגזרו הוא שאדם הנכנס ראשו ורובו למים שאובים, או שנפלו עליו שלושה לוגים ומעלה של מים שאובים, נטמא גם אם הוא היה טהור לפני כן. רב ביבי

מסביר לנו בשם רב אסי מה הסיבה לגזירה: בתחילה אנשים היו טובלים לטהרה במי מערות שהיו כשרים לטבילה אבל מלוכלכים, ולכן אחרי הטבילה היו הולכים להתנקות במים שאובים. הבעיה התחילה כאשר האנשים הפכו את זה לדבר קבוע – חובה להתנקות אחרי הטבילה. אביי ורבא חלקו בבעייתיות של הקביעות הזאת; האם הבעיה הייתה שאנשים חשבו שצריך את שתי הטבילות (אחת במערות ואחת במים נקיים), או שאנשים התחילו לחשוב שבכלל לא צריך את הטבילה הראשונה (שלהלכה היא האחת שמטהרת) אלא רק את השנייה במים נקיים. בכל מקרה, בית שמאי תקנו גזירה על מי ששופך על עצמו שלושה לוגים ויותר של מים שאובים שנטמא, גם אם היה טהור לפני כן. הגמרא מסבירה את הטעם – אם לא הייתה גזירה כזאת קיצונית ורחבה, אנשים לא היו טובלים כהלכה.

בסיפור ניתן לראות שלושה שלבים שיוצרים את המדרון החלקלק, שסופו בשיבושים משמעותיים בהלכה:

1. תחילת השינוי שבו ההוספה לא משנה את ההלכה ולא נחשבת חלק ממנה אלא רק עוזרת לאנשים. מבחינת הרבנים ותפיסת ההלכה אין שום בעיה עם ההוספה, והיא יכולה להיות מבורכת.
2. תפיסה שגויה ראשונית של ההלכה, שבה החידוש וההוספה של השטיפה במים נקיים נתפסת כחלק מתהליך הטבילה עצמו. זהו שלב בעייתי, אבל לא הכי חמור. הוא כמובן לא רצוי אם אפשר להימנע ממנו, אבל בסופו של דבר ההלכה המקורית לא השתנתה אלא רק התווסף אליה דין, ובסופו של דבר הטובלים מקיימים את ההלכה בשלמותה.
3. השלב הבעייתי באמת, שבו התפיסה השגויה מתעוותת עוד יותר ומובילה לשינויים של ממש בתפיסת ההלכה ע"י האנשים. מעכשיו מי שילך לטבול, לא יעשה את המעשה ההלכתי, אלא דבר שגוי אחר. זאת בעיה ממשית ומסוכנת מאוד. הדרך חזרה ממנה אינה פשוטה, ובמקרה של הטבילה היא דרשה תקנות נוקשות וחמורות מאוד.

אפשר ללמוד מהסיפור הזה את הבעייתיות של המדרון החלקלק, והצורך לנסות לזהות אותו לפני שהוא מתחיל. אם לא קובעים גדרות בתחילת התהליך, בקלות רבה אפשר להגיע למצב שבו ההלכה נתפסת בצורה שגויה על ידי העם, והאנשים יבצעו מעשים המנוגדים להלכה מתוך מחשבה שזה בסדר. כמובן שצריך גם להיזהר מהמדרון החלקלק של השימוש בטיעון של המדרון החלקלק, ולא להפוך אותו לתפיסת חיים שמעצבת את כל התפיסה ההלכתית, ומתנגדת לכל שינוי ויהי מה.

ד. סיכום ויישום

התפיסה המעשית שיוצאת מתוך שלושת המקורות הללו היא שיש מקומות בהם ההלכה מאפשרת שינויים וחיידושים והתחשבות ברצונות שלנו, אבל הכול בתוך גדרותיה ובלי לחרוג מהם. גם כשמחליטים לעשות שינויים והוספות המותרים על פי ההלכה, צריך להיזהר ולשים לב שהם לא ייתפסו בצורה שגויה ויהפכו להיות חובות הלכתיות או בעלי משמעות הלכתית. בנוסף, צריך להישמר ממעשים שנחשבים דרכי הגויים, או ממעשים שיכולים להתפרש ככפירה ומינות.

אפרט בקצרה כיצד התפיסה הזאת מיושמת בצורה פרקטית במספר תפקידים וחלקים של מעמד החופה, אילו תפקידים אין בעיה שנשים ימלאו, ואילו תפקידים לא ייעשו על ידי נשים:

1. **מחזיקות עמודי חופה:** אין בעיה בכלל שנשים יחזיקו את עמודי החופה, אין בזה שום דין הלכתי. החזקת עמודי החופה היא חסרת משמעות הלכתית, ולכן הנושא כלל לא צריך לעלות.
2. **מנחה לחופה:** אינני סובר שיש מניעה שאישה תנחה את החופה.
3. **החלפת טבעות בין הכלה לחתן:** אני מתנגד לחלוטין, בגלל המדרון החלקלק והצורך בהתרחקות מכפירה ומינות. אני נמנע מלעשות זאת אפילו אחרי מעמד

החופה ואפילו בלשון שונה מלשון הקידושין כמו "שימני כחותם", אבל יש רבנים שמתירים, ואי אפשר לומר שהדבר אסור אחרי החופה.

4. **קריאת הכתובה ע"י אישה**: אין בעיה הלכתית שאישה תקריא את הכתובה. מתוך היכרות עם המציאות, כדאי לוודא שמי שמקריאה את הכתובה תהיה בקיאה בארמית ומסוגלת לקרוא את הכתובה כמו שצריך.

5. **זוג עולה לברך שבע ברכות**: משום שבשבע ברכות צריך מניין, עמדתי ההלכתית היא שנשים לא יכולות לברך מתחת לחופה, והברכות תהיינה ברכות לבטלה. כתבתי על כך מאמר תגובה לאילת רגב, שהציעה במאמר מנומק ומלומד שהדבר יהיה מותר, ואילו אני סברתי שההוכחות שהביאה אינן בהכרח מלמדות על כך. אבל אני אוהב את המנהג היום שזוג עולה ביחד, האיש אומר את הברכה, והאישה מברכת ברכה בלשונה את החתן והכלה. יש פוסקים שאומרים שזה הפסק, אבל לדעתי אין דיני הפסק כאן, ובלבד שהחתן והכלה לא יפסיקו בדיבור בין הברכה הראשונה לשתיית היין. מעניין לציין שאחד המקורות לשבע ברכות הוא דברי משפחת רבקה אימנו "אַחַתְנּוּ אֶתְ הַיַּי לְאֵלֶּפֶי רְבֵּכָה" (בראשית כד, ט), המתאימים מאוד לברכה האישית.

6. **ברכה שמינית**: יש נוסח מימי הגאונים, שנאמר ללא שם ומלכות, ומברך את החתן והכלה בצורה מאוד יפה. אין בעיה שאישה תקריא את נוסח הברכה, כמובן שלא שם ומלכות. כדאי להיזהר שלא להאריך יותר מידי.

7. **שבירת כוס ע"י החתן והכלה**: אין בעיה שגם האישה תשבור כוס. שבירת כוס היא לא מעשה הלכתי אלא מנהג.

8. **כתב התחייבות נוסף/הסכם הדדי**: אין בעיה שהגבר והאישה יעשו עוד כתב התחייבות בנוסף לכתובה, ואני אפילו תומך במנהג הזה. אפשר גם להקריא את כתב ההתחייבות הזה בחופה, כל עוד לא קוראים לזה כתובה, וכאמור בפתיחה – כל עוד אין בכך שום דמיון ל"החלפת נדרים".

9. **ברכת שהחיינו של הכלה**: מותר לכלה לברך שהחיינו בחופה על הטבעת, ודרכה על כל הנישואין, בדיוק כמו החתן על הטלית.

10. **אמירת נדרים**: בכלל לא. אסור לגמרי, אלו דרכי הגויים.

לסיום, כמה מילים כלליות על מעמד החופה. החופה אינה טקס. היא יסוד הלכתי, ציבורי ומשמעותי בחיי הזוג. צריך לזכור שהחופה היא רק תחילת התהליך. זה יכול להיות יום מרגש מאוד בחיי הזוג, אבל תמיד יש להתייחס אליו לא כאל יום השיא של הזוגיות, אלא כאל תחנה חשובה בדרך. זהו רק השלב הראשוני בתהליך רב שנים, שבו הזוג מקים בית בישראל. עליו לעבוד קשה כדי לשמר את הקשר הזה.